

КЪМР-ни Башчысы

«Республиканы, саулай Россейни да келир кюню ючюн къол кѣтюргенме»

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков РФ-ни Конституциясына тюзетиуле кийриуу жаны бла битероссей айырыулагъа къа-тышханды. Ол юй бийчеси Лиана Кокова бла бирге Нальчикде айыруу участкаладан биринде болгъанды.

Бюгон инсанлык борчуму толтургъанна – республиканы, битеу къыралны да келир кюню ючюн къол кѣтюргенме, – дегенди ол.

1 июнда РФ-ни Президенти Владимир Путин Ара айыруу комиссияны эмда Конституциягъа тюзетиулеи суюзу жаны бла ишчи къауумуу келечилери бла кенгешде къол кѣтюрюню 1 июлда бардыруну тюзге санагъанды эмда ол жаны бла Указгъа къол салгъанды.

Коронавирус пандемия бла байламлы ЦИК айырыулары кюню ол кюню угай, ары дери ыйыкны ичинде бардыргъа болгъу-ун тохташдыргъанды. Алай бла уа айыруу участкалада адамла бирге кѣп жыйыллык туюкюдоле.

НАСИХАТ

«Бийик муратла салыргъа къоркъмагъыз, алагъа жетерге талпыныгъыз»

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков республиканы выпускникле-рин алгъышлагъанды. «Школ жылга хар адамны да жашаууну да мағаналы кезудю, билги, адамлык, чынгъауу жаны бла да өсген заманды. Ол кезуден сиз намыслы кутулгъансыз. Ол жылланы, устазларыгъызны, тентлеригизни, школ шукла-рыгъызны юсперинден жарык эмда жылы эсгеруле ёмюрден ахыргъа эсигизден кетмесинле, жорекперигизни жылтхалнай турсунла» – дегенди КЪМР-ни Башчысы.

Ол, окъууларын бошагъан жаш тѣноге насихат сѣзлерин айта, ала ючюн дайым къайгъ-рыгъан ата-аналаны, алагъа билги берген, адеп-къылыгъа юйретген устазланы да унут-мазгъа керек болгъанларын чертенди.

«Энди сизни бютон уллу жол-губу башланды. Анда къа-дарыгъызны торлендирик кѣп сейр затха тубериксыз – уста-лык сайларгъа, урунун башла-р»

гъа, юйор къуаргъа да тоше-рикти. Айкай да, чырмаула да чыкмай къалык туюкюдоле. Аладан кутулургъа юйренирге керекди. Биз тер толгъан, айнап баргъан сейр заманда жашайбыз. Жангы технология-ла чекис уллу онгла ачадыла. Аланы толсунлай хайырла-ныгъыз. Билимизигизни ёсдю-рююз, уллу муратла салыргъа къоркъмагъыз, алагъа жетерге талпыныгъыз, кесигизни бош-ламагъыз. Алай этсегиз, жети-шимли боллукъсуз» – дегенди Казбек Коков.

Республиканы оюнуосу жаш тѣноге всере, хунерни айны-тыргъа Россейде уллу онгла болгъанларын да эсертгенди. Къыралны белгилли университет-лерине, илму-излем институтла-рына, къырал структуралагъа, уллу корпорациялагъа бла компаниалагъа хунерли эмда били-милли жаш адамла керекди. Жаш тѣно – къыралны бек уллу байлыгъыды, дегенди.

«Кѣлгеуе бу кюнде къыйын

сынауладан ётерге тошерикди – эказемле берирге. Аланы жетишимли бериргизни, сойген вузлагъа кириргизни тежей-ме. Кертиди, быйыл окъуу жыл башчаларгъа ушамыгъанды, тынч туюкю эди. Алай ол да сынаулу. Жангы амалла билли алууда байламлыккъа жорюнюуда да жангы онгла ачадыла, – деп черт-

генди КЪМР-ни Башчысы. Казбек Коков жаш тѣноге жетишимле тежегенди, аланы биллимерди, къаруулары, адам-лык эмда адеп-къылыкъ ышан-лары айнауларына себеллики эстерлерине, хар бирин, респу-бликаны, къыралны да жангы бий-ликликге чыгарылыларына ышанганын билдиргенди.

ТЮБЕШИУ

Инвестицияланы кѣбейтирге, проектлене тынгылы тындырыргъа

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Казбек Коков КЪМР-экономика айналыу министр Рахияланы Борис бла тубеш-тенди. Видеоконференция хал-да региона инвестиция ишни тиритиюно, жангы проектлени хазыраууну эм жашауда барды-руну сюзгенди.

Республиканы оюнуосу «Шимал-Кавказ Федерал округу айналыу» къырал програм-маны чеклеринде кийрилген

инвестпроектлени, инвестиция ишни айналыу эм бѣлкомге къырал билеклик этиу амалланы юсюнден министрни докладдына тынгылагъанды.

2018 жылда белгиленген къ-рал программаны ызында битеу да берге 3,5 миллиард сомдан артыккъа 10 проект сайлан-ды, аладан атпсы жашауда бардырылгъанды. Энтта да атпсы быйылкы ахырына та-там этерге умут барды, ол санда

13 миң тоннадан артыккъа ючю болган шѣндюло плодохрани-лищени. «Огъары Чирож кѣлде-туркомлексини кыруушларыды. Андан сора да, 1,7 миллиард сомгъа 6 инвестпроект хайр-лануыгъа берилерге хазырдыла. Алагъа къырал болушлукъ этиу соруула Россейни Минэконом-развитиисында сюзолгенди. Ол Бахсан районда 50 гектар жерде гольбика плантацияны салыуду, Урван районда шѣн-

дюго плодохранилищени эм темир-бетон затланы чыгъа-руу заводун, Нальчикде турист комплексини кыруушларыды. Къыралыгъа тийишли заявкала бла документле федерал мини-стерствого жаберилгенди. Тюбешиде республикада инвестиция иште къырал жа-нындан къайгырууну айналыу, ол санда «КЪМР-ни айналыу кор-порациясы» АО-ну ишлери жаны бла соруула да сюзолгенди.

КЪОШУЛУУ

Реанимобилле болушлукъгъа терк жетерикдиле

Бу кюнде РФ-ни Промыш-ленность эм сатуу алыу мини-стерствосу, КЪМР-ни Саулык сакълау министрствосу эмда Катастрофаланы медицинасы-ны эм терк болушлукъ берюу жаны бла центри араларында этилен къырал контрактланы чеклеринде республикагъа терк медицина болушлукъ бергенде хайырланылган «С» классы 11 реанимобил келтирилгенди. Аладан ючюсю ГАЗель Next машинаны, энтта кесигизи уа Форд Транзитни мурдорунда ишленгенди.

Машинала битеу керекле, тийишли медицина оборудова-

ние бла жалчылтынылдыла, ол санда ИВЛ-аппарат, пульсоксиметр, дефибриллятор эм алача башхала да бардыла. Ол санда жангы коронавирсу аурууну барында керекли аппарата да салынгъандыла. Машинала барысы да Ката-строфаланы медицинасыны эм терк болушлукъ берюу жаны бла арагъа берилгенди. Биогон-люеда уа терк болушлукъ берген реанимация бѣлкомле жалаңда алада бардыла. Районлада терк медицина болушлукъ берген бригадалагъа уа жуукъ кезиде «В» классы машинала келтирилликди.

КЪАРАУ

Айырыула къалай баргъанларына эс бургъангы

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков ишни жу-мла бла Бахсан шахарда болгъанды. Ол анда РФ-ни Конституциясына тюзетиуле кийриуу жаны бла къол кѣтюрюу къалай кыралгъаны бла шагырей болгъанды.

Республиканы оюнуосу Дыгульбей эли Маданият июнде 38-чу номерли айыруу участкагъа къайтханды. Халкъсы саулуугу сакълар мурат бла мында Роспотребнад-зорну битеу эсгертиулерни толтуруладыла.

адамла бир бирлерине жуукъ келмезча ма-дарла этилгенди, медицина маскала, къол къапыла, дезинфекция затла юешениди. Алгъаракълада уа Дыгульбейде жашагъанла Казбек Коковча эли Маданият юйюн жангыртууну юсюнден тилек этген эдиле. Республиканы Башчысы бу жаны бла мадарла толтуругъанларын айтханды, биогонлюеда уа проект-смета документ-хазыр этилгенди.

Казбек Валерьевич ол кюн шахарда По-рбеды орамны жангыртуу къалай баргъаны да кергенди. Бу жумушлага ахч республиканы жол фондундан бѣлконгенди. Орамны узунлугу 4,4 километрди. Бахсан шахарны администрациясыны оюнуосуна Дыгульбейде эркин этилметен жердеде жайылгъан кир-чипкени кетериу жаны биа иш не халда болгъанын айтханды.

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствоуну пресс-службасы.

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал саугалары бла саугъалауну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны УКАЗЫ

Къабарты-Малкъар Республиканы гидроэнер-гетикасын айнытыуула уллу къыйын салгъанлары ючюн
Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы Грамотасы бла саугаларгъа
КАРПУХИН Николай Игоревични – «Федераль-ная гидроэнергетическая компания – РусГидро» ПАО-ну баш директоруну тынгылы кырууш жаны бла орунбасарын
ШУЛЬГИНОВ Николай Григорьевични – «Федеральная гидроэнергетическая компания – РусГидро» ПАО-ну баш директорун – правленини председателин,

сыйлы атла атаргъа:
«Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы кыруушчусу»
БОРИСОВА Татьяна Ивановнагъа – «Элбрусда тау-кырууш компания» ООО-ну техника надзор эмда квалитетгъа контроль этиу жаны бла бѣлкомно таматасына,
«Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы энергетиги»
ХУЗМИЕВ Аслан Александровичге – «Управ-ляющая компания ГидроОГК» акционер бириги-уно «УК ГидроОГК-Юг» филиалыны директорун, председателин.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы
Нальчик шахар, 2020 жылны 23 июну, №72-УТ

К. КОКОВ

ПАРЛАМЕНТ

«Къыралыбызны айныуу, бизни жашауубуз да сайлауубузгъа кѣре къыраллыккъыдыла»

КЪМР-ни Парламентини спикери Татьяна Егорова РФ-ни Конституциясына тюзетиулеи кийриуу жаны бла битероссей къол кѣтюрюуге къатышханды.

147-чи номерли айыруу участка Къабарты-Мал-къар къырал университетде орналынды. Спикер ары юй башчысы бла бирге келгенди. Сайлауун эттенден сора уа Татьяна Борисовна бу ишни магъанасын, баш законга тюзетиуле жашаууну битеу сфералары бла байламлы болгъанларны юсперинден айтханды:

«Конституциягъа тюзетиулеи кийриуу жаны бла къол кѣтюрюу тарых магъаналы ишди. Биз къыралны баш законна торлеулерге кесибизни окумузуну билдиребиз. Къыралыбызны айныуу, бизни жашауубуз да биогон этилген сайлауула кѣре къыраллыккъыдыла.

Къол кѣтюре, мен баш магъаналы байлыкъ жаны болгъанымы билдиргенме: сабийлерибиз-ни, туудкъыралыбызны келир конери, урунган адамны эркинликери, таматаланы ышангылы жашаулары, юйорлени къолайлыклары ючюн. Ала толур ючюн а, къыралыбыз къарууу болу-ргъа, власть этиу бла фѣйдалы ишлере керекди. Аны себелли толтуруучу власть органлагъа парла-мент контроль кючленгенни, власть органланы келечилерине излемле къатылангъанлары бла байламлы тюзетиуле бек магъаналыдыла. Ала къыралыбызны суверенитетин, жалынчылкъ-сыз-лыгъын сакъларгъа онг береди.

Къабарты-Малкъарны инсанлары къол кѣтюрюуге тири къатышырла деп ышанам. Бюгон

адамла айыруу участкалагъа келип, келерини оюмларын билдиргенери магъаналды. РФ-ни Президенти Владимир Путин айтханыча, тюзетиу-ле ючюне жалаңда анга къыралны инсанлары ырызлыклары билдирсе кирликди, деп чертенди Татьяна Егорова.

РФ-ни Конституциясына тюзетиуле кийриуу жаны бла къол кѣтюрюу эпидемиология къорку-уусулукъ жорукъла сакълангъан бардырыгъанын белгилерди. Участкагъа кирген жерде темпера-тура ѳчеленеди, оюлауда дезинфекция дайым да бардырылды, айыруулагъа маскала, къол къапыла бериледи.

КЪМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Репортаж

«Манга, участканы ишчисине да ауруу жугъарыкъды деп къоркхуу чыкмады»

Тамбла РФ-ни Конституция-сына тюзетиуле кийриуу жаны бла къол кѣтюрююню баш эм ахыргысы коню боллукъду. Къыралны инсанлары баш законга тюзетиулеге ыразы болгъанларын бла къалгъан-ларын ыйыкны ичинде да кѣлери эдиле. Эпидемиология болуму эге-алып, адамла бир бирлери бла не къадад аз тубер ючюн бу жол айыруулары ыйыкны ичинде бардырыгъа (25 июнь-дан 2 июльгъа дери кезиде) эркин этилгенди.

Россейни Ара айыруу комис-сиясы белгилли эттен шартлагъа кѣре уа, юч юнюню ичинде (25-27 июньда) айыруу эркин-ликлери болгъанлары 28,4 про-центи сайлаулары этгенди. 27 июньда келерини инсан-лык борчуларын алгъадан 30,9 миллион адам толтуругъанды.

Къабарты-Малкъарда битеу 355 айыруу участка 25 июньда ортенликке 8 сагъатда ишлеп башлагъандыла. Россейни ЦИК-ини официалый сай-тында хар кюн да къол кѣтюрю-уу жугъалар бир адам къа-тышханы юсюнден тарихле бас-маландыла. Анда 28 июньда КЪМР-де келерини айыруу

аркынкликлери бла 255,8 миң адам хайырланганы белгилли этилгенди. Шимал-Кавказны респу-бликаларында уа 25-28 июньда битеу да бирге 2,7 миллион адам къол кѣтюргенди.

Мен да кесими инсан-лык борчуму ыйык коню 110-чу номерли айыруу участ-када толтуруганма. Пресс-конференциялада айыруула-ны кезуондо эпидемиология излемле сакъланлыккъыдыла деп, кѣп керге айтхандыла. Керти да мекянгъа кире-кирмез манга участканы келчеси тю-бегенди. Аны юсюнде - меди-цина халаты, бет эм къол къа-пылары, бетин жанган экран.

Ол узакдан терке тийме-ген градусник бла темпера-тураны ѳчелейди, ызы бла къолларыны, ол угъай, юсюме да дезинфектор затла къуяды. Алайда манга бир артаккъы-чыкъ да бериле. Аны ичинде бет эм къол къапыла, сапфетка, къалам да бардыла. Кертисин айтханда, адамны къоркхуу-сузлугуну жалчылхан былай затла участкада жетер тенли-ки болгъанларына тошконгеме. Айыруу участканы ичинде къалай кирерге, къалайда тох-

ТИКАЛАНЫ ФАТМА.

Жарсыу

Казбек Коков Гуртуланы Салихни жууукъларына къайгы сѣз бергенди

Республиканы Башчысы Казбек Коков КЪМР-ни, КЪЧР-ни эмда Къалкъумун халкъ поэти, Къабарты-Малкъарны культураны сыйлы къулукъчусу Гуртуланы Солтанбекни жашы Салих ѳлгенине бушу этенин билди-рип, аны юйорюне, жууукъларына бла ахлу-ларына къайгы сѣз бергенди.

«Суратлау литератураны айынууна, халкъла-ды араларында шукълукуну, бирликни эмда келешюнюкю кючлендириуге айтып-айтмазча уллу къыйын салгъан адамны ичер суу таусуду. Салих Солтанбековични юйорюне, аны жууукъларына бла ахлуларына жорегими терениден бушу этенин билдирме» – деп жазганды республиканы оюнуосу Instagram социал сетени эски бетинде.

Парламент

Экономиканы эм социал сфераны ышангылыгызын жалчытыуу магъаналы мадарлары толтуруладыла

КъМР-ни Парламентини президиуму кезиуле жыйылыуу санитар-гигиениология изилемле толтурулу кыралганды. Аны спикер **Татьяна Егорова** бардырганды.

«Правительствону сагатын» чеклеринде депутатла «Экономиканы айнтыуу эм инновация экономика-кырал программа жашауда кылай толтурулганын эмда коронавирус жукъсан аруу жайылган кезиуде гиче эм орталык бизнесге этплен кырал болушукнуу сюзгенди. Ол жаны баш доклады экономиканы айнтыуу министри **Рахалыны Борис** этгенди.

Кырал программаны чеклеринде уа РФ-ни Экономиканы айнтыуу министрствосуну эмда КъМР-ни Правительствосуну араларында келишим этпгенди. Анга кере, 2020 жылда федерал бюджеттен республикага гиче эм орталык бизнесни субъектлерине болушук-кы субсидияла бериледи. Ала юч федерал программаны мурдорунда белинеди: «Гиче эм орталык бизнесни субъектлерине берилем финан онланы кенгиртүү, ол санда льгота финансла блёу», «Гиче эм орталык бизнесни субъектлерин кенгиртүү», «Предпринимательствога сейрир өскорүү».

Коронавирус жукъсан аруу жайылган кезиуде бизнесге кырал болушукнуу чеклеринде РФ-ни Правительствосуну буйругу бла республикага субсидияла бериледи

Кырал программа

«Экономиканы айнтыуу эм инновация экономика» кырал программаны чеклеринде жуптул толтурууга белгиленген башталуу 97 проценти тамамланганды. Быйыл а анга 1243,8 миллион сом белинеди.

Рахалыны Борисни айтханына кере, кырал программаны «Гиче эм орталык бизнесге этплен кырал болушукнуу» подпрограммасына быйыл 358,5 миллион сом кыратылдыкты. Ол санда 256,3 миллион сом федерал бюджеттен бериледи, 102,3 миллиону уа республика кеси къошды.

Гиче эм орталык бизнесни субъектлерини биржидиргендик тизмесинде уа бюгонюкде 19142 предприятие барды, ол санда 13958 эни предпринимательди. Анда барысында да 44174 адам иштейди.

«Кырал кадр тергүү» подпрограмманы, «Шимал-Кавказ федерал округу айнтыуу» кырал программаны «КъМР-ни 2016-2025 жылда экономикасын эм социал сферасын айнтыуу» подпрограммасын ислеринде да айтханды.

Быйыл төрт инвестиция проектини башарга белгиленди, ол санда Че-

«25,16 миллион сом. «Кыралга башчылык этиу системаны илгенди» аналганы билимди кадрла жазыруу» подпрограмма да иштейди. Быйыл анда белгиленген жумушланы толтурууга 268,5 миллион сом белинеди.

Рахалыны Борис 2020 жылда «Кырал кадастр тергүү» подпрограмманы, «Шимал-Кавказ федерал округу айнтыуу» кырал программаны «КъМР-ни 2016-2025 жылда экономикасын эм социал сферасын айнтыуу» подпрограммасын ислеринде да айтханды.

Быйыл төрт инвестиция проектини башарга белгиленди, ол санда Че-

рект районда «Огыры Чирик кёле» турист-саулык саклау комплекси кыруу», Чегем районда «Алма терек бачканы жайуу эм кёгетле сакланган жери кыруу», Баксан шахарда «Тархат кёгетле сакланган шёндю жер эм интенсивный амал бла терек бачка жайуу (33 гектар)», «7000 тонна тархат кёгетле сакланган эм алыны жарашдырган жери кыруу» проекты белгилениди.

Адамла эм бизнесге себеплик

Рахалыны Борис бирдиргенича, КъМР-ни Башчысыны буйругу бла Правительствоу коронавирус инфекция жайылган кезиуде экономиканы эм социал сфераны ышангылыгызын жалчытыуу бла баш магъаналы жумушланы алыны жарашдырганды. Анда уа республиканы жамауатна, бизнесге кырал себепликни мадарлары бардыла.

Планда 43 жумуш белгиленгенди, ала адамланы иш бла жалчытыуу гиче эм орталык бизнесге болушуу бла байлалдыла. Бюгонюкде планды 40 стафети толтурулганды, алдан 21 уа дайым да тамамналдыла.

Республикада предпринимателери ишлерин сюзгенден сора 6 апрельден 31 майга дерки кезиуде алыны финан-экономика болумлары артык уллу заран сынамагъанлары ачыкыланганды. Болсада экономиканы вирусну хатасы бюгонюда жеткен велометри тохашдыргандыла.

Алга болушукнуу чеклеринде жентилетилген систематга кере тейленген налогланы өлчөми азайтылганды, организацияны ызыгысына налог быйыл жыйылмады. Аны бла бирге эни предпринимательге патентни багъасы бир сомга дерки азайтылганды.

Жер-жерли власть органды да кытылыкка кырма мадарла тамамалдыла, ол санда муниципал иешиде ырыкыны (ол санда жери) арендага алган предпринимательге себеплик этилди. Кырал иешиде болган молноу арендага алган гиче эм орталык предпринимателерге ахчаны болжандан кеч

Төбөрге эркичлик берилгенди.

Федерал налог службаны КъМР-де Управленийсы гиче эм орталык предпринимателерге апрель айы кезиуде ишчилге хаккы төлөргө субсидияла берди. «Профессионал фыйдагъа налог» да кийрилгенди. «КъМР-де гиче эм орталык бизнесге болушукнуу арасы» регион фоннда «кызыу ызын» телефону кыралганды. Анга өлөшүп, предпринимательге кемчиликкени, бузуктыкканы ислеринде бирдиргенича болушуктула. КъМР-ни Саттуу-алуу-промышленный палатасы предпринимательге коронавирус жайылган кезиуде келишимни тамамлау жаны бла анылатуу ишчи кыралганды.

Докладчыга депутатланы соруулары кён болгандыла. Татьяна Егорова тыш кыралга бла сатуу-алуу не халда болганын билдиргеничи. Рахалыны Борис быйылдан башлап 2,0 регион экспорт стандарты кёгелерини билдиргенди. Ол а экспорт товарла чыгарылганы, регион продукцияны кёбейтргө оңг берилди.

Спикер дагы эмда инновация экономиканы айнтыуу иш кылай кыралганды да суратганды. Министр бирдиргенича, кырал программатга илму-тинтүү, конструктор ишчилге ахча блёу, бийик технологияны паркын кыруу жаны бла мадарланы кийиргеге белгиленди.

Жыйылуда өз гиче эм орталык бизнес бла корошенилени сынын кейбитүүнү, экспортну айнтыуда чырмаулан, турист кластерни болумну ислеринде да барганды. Президиуму жыйылыуу сейрлери болган органдыла эсгертиле жарашдыруу бла белгилениди.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Оператив штаб

Ахыр ыйыкылада вирус жукъсанланы саны биле-биле азайганды

КъМР-де коронавирус аруу 4958 инсанда ачыкыланганды. Бир кюнге алыны саны 53 адамга кёбейгенди. Алай бла ахыр ыйыкылада вирус жукъсанланы саны биле-биле азай барды. Бюгонюкде, медицина болушук алып, андан 3296 адам сау болгандыла, ол санда 28 июнда аруудан 55 инсанбыз кытуулгандыла.

Шёндю медицина болушук 1609 пациентте берилди. Озган кюн вирусдан бир адам да аушмаганды, алай ары дерки, аны аруулугун кётормалы, республикада 53 адам өлгенди.

Коронавирус КъМР-де жайылп башлаган кюнден бери 87,7 миңден аслам тест бардырганды. Арууга бла төбөшүп, инфекция жукъсан ишчиле 1298 адам юйлеринде туруп, медицина тинтилуден өтеди. Ол санда РФ-ни Саулык саклау министрствосуну буйругуна тийишлиликде алагъа компьютер томография этилди.

Госпиталяда 1339 адам турды, алдан реанимация болмде 58 инсан, 175,8 саусузга болушук амбулатория халда берилди. Алгынчын тарихле бла тенгеширгенде, арууганланы, ол жукъсанна ишкелени саны да азай барганын айткырды.

КъМР-ни Саулык саклау министрствосу белгиле этгенича, бу кюнде ре-

спубликаны госпиталларына 76 неивазивный ИВЛ-аппарат келтирилгенди. Алыны эчкиликтери да бардыла - саусузга хауа кып неда шеш бла берилди, ол кеси буруну неда аууу бла солууду, аны таманына трубкала кийириледи. Алай бла уа алыны солуу системасына заран салынмайды.

Россида коронавирус 641,1 миң адамга жукъылганды. Бир кюнге арууганланы саны жети миңден тошогенин айткырды. 29 июнда вирус 6,7 миң инсанга жукъганды. Пандемия башлангандан бери вирусдан 403,4 миң инсан сау болганды. Кыралда андан 9166 инсан аушканды.

Джонс Хопкинс атлы университет белгиле этген тарихилге кере уа, битен дундида бу аруу 10,1 миллион адамга жукъганды, аладан 502 миңден аслам аушкандыла. Алгынчын, хал Американы биршеген штатларында кыйында - анда арууганланы саны 2,54 миллиондан озганды. Жукъсанланы саны Бразилияда белгиле барды эмда миллиондан озганды - 1,34 миллион адам. Россей арууганланы санына кере ючюно жердеди. Аны ызындан Индия келеди - анда 584 миң адам арууганды.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырганды.

Себеплик

Госпиталяга - жангы УЗИ аппаратла

КъМР-ни Саулык саклау министрствосуну госпиталларына LogiQ E9 улгаула аппаратла келтирилгенди. Алыны сатуу алырга ахча федерал бюджеттен белингенди.

Медицина техника 1-чи эм 2-чи номерли шахар клиника болончада, СПИД-ге кырау эм жукъсан арууланы профилактика-

тикасы жаны бла арада, Прохладна районуна ара болончысында орнатылганды. Алай бла жангы диагностика аппаратна жеринде деп тизиргени оң болмагъан саусуланы тинтиуде артыкда хайырлы болукту.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Эл миюк

Жашил кьудору эм тархат кёгетле жарашдырыладыла

Къабарты-Малкырыны эл миюк предпринимателери тархат кёгетлени жарашдырып башлагандыла. Бюгонюкде республиканы жети консерва заводу сегиз миң тонна жашил кьудорун 31 миллиондан аслам банк хазыргандыла. Быйтыр бу заман бла тенгеширгенде, ол 25 процентте асламды.

Кён болмай а нашаланы да тулап башлагандыла «Агро-Инвест» 400 тонна тархаткени, 1,8 миллион банк жиберип, башаладан тиррек болганды.

Саулай айтханда, бусагъатда республикада онеки консерва завод иштейди. Талай айтханда, ичинде ала Шимал-Кавказ федерал

окурда алчыла болгъанлай келгенлерин да белгилерчады. Быйтыр жарашдырыуучу предпринимателер тархат кёгетледен 328 миллион банка чыгаргандыла. Быйыл а алыны саны 350 миллионга жеттир мурталдыла.

Бизни корр.

ПРОЕКТ

Элге - шахардача болумла

«Шахарда тап жашуу болумла кыруу» деген миллет проектин чеклеринде торлю-торлю жерледе жашуу журтланы, мекмеланы арбалары, орамла айталандырыладыла, паркла, скверле кыралдыла. Бу кюнде Тёбөн Чегемде да аллай тапандырылыны башлангандыла. Пландыга кере, эни мектебин арбазына плитка салынырыкты, терекле орнатылгыкыдыла, сабийлеге майданчык да кыралдыла.

Тапандырыуу ишле ючюн «Экстрасервис» ООО жууадыла. Ол алыны болжандан алга тындырыу умтулду. Битен бу жумушлагъа 2 миллион 313 сом кыратылдыкты.

БАЙТУГЪАНЛАНЫ Исмайл.

Тапандырыуу ишле ючюн «Экстрасервис» ООО жууадыла. Ол алыны болжандан алга тындырыу умтулду. Битен бу жумушлагъа 2 миллион 313 сом кыратылдыкты.

ВИДЕОКОНФЕРЕНЦИЯ

Айныуу онгларын бирге сюзгенди

Кён болмай Къабарты-Малкырыны эл миюк предпринимателери Хасан Сижажев «АПК Юга. Обзор и перспективы отрасли» деген видеоконференцияга кытышганды. Аны Сербанк кыралганды. Аны ача, Юго-Запад банкны таматасы Евгений Титов агропромышленный комплекс кыраланы экономикасын айнтыуда магъаналы жери алганын, банк бөлөмде болуму илгендириуге аслам зур бурганда да айтханды. Бюгонюкде ала аграрчыла бла тире

ишленгенди, ол санда кыйматлы программала да бардырганын айтханды.

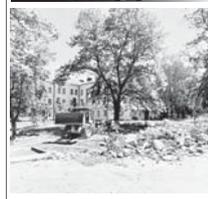
Сербанкны Къабарты-Малкырада бөлүмюкю таматасы Залиха Байтуганова уа бытты аграрчылага кысыа эм узакъ заманга берилген льгота эм инвестиция вкючлөни 40 процентин алыны учреждение жалчытаханын айтханды.

Ахырында Хасан Сижажев республиканы агробизнес айнтыууга аслам эс бурулганына,

кыйматлы кредитле бла жалчытыра оңг кыралганын ючюн Евгений Титовча ырызалыгын билдиргенди. Ызы бла эл миюкде ишчилеге кыралдан тийишли бөлүмчелеринде, ахчаны бөгөт заявкалага ведомство бла бирге кыраларын тилегенди. Тире байламалык ишле бөлүмюк алыны айнтыууга эм саулай кыралда импортну алышындырууга себеплик этеригин билдиргенди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Игпенендирю

Головка орамда - омакь сквер

Адмирал Арсений Головоку тугуан кюноне жоралап, Нальчикде аны аты жюрютгөн орамда скверни жангыртып башлагандыла. Ол «Шахар болуму игпенендирю» деген программаны чеклеринде жамауатны аспасыны ырызалыгы бла бардырылады.

Тапандырыуу ишлени чеклеринде объекте асфальтан жауу жолла, кыртгыштери, теректери бла жашыл аркычалы, шимтикле, кир-кичкит атара орунла эм чыракла да орнатылгыкыдыла. Андан сора да, скверни арасында Головоку бюсту салынырыкты. Планда кере, битен ишле быйыл октябрыны ахырына бошалгыкыдыла. Болсада, болум көрүстөткени, биринчи кыраакыла сентябрьде окуна келдиклиде.

ЖАМАУАТ ПАЛАТА

Окугъан жаш төлюге бютюн бек кыйгырырча

Къабарты-Малкырыны Жамауат палатасында «Россей Федерацияда билим берүүнү ошондо» федерал законна торленди айнтыуу ошондо законну» проектин тингенди, деп билдирди аны пресс-службасын.

Жыйылуда четрилгенича, бюгонюкде окугъан жаш адамлага төлөнгөн стипендияланы бир чюрлюсю да инсанны кереклени жалчытыргъа жетери тейлюди. Бу болум бусагъатдагы жашауун илзелмерине арталдыла, келишимди эм терк мадарла этилдерин излейди.

Бюджеттен ахчаны адамланы битен кыуумларына да жетерча юлөшүргө керекди. Кыралыбызны тамблагы социал-экономика халы студентлени кёлларындады, туризм ала инсанны кереклени болдурган жетишмелери ючюн берилген айлыкла жашау этерге керекли ахчаны эм аз өлчөмдөн гиче болмагъа тийишчиди.

Палатаны билим берүү, илму, жаш төлю политика, туризм ала инсанны кереклени комиссиясыны башчысы Исмаил Дадов белгиленича, усталык билим алган жаш адамланы көбюсону, стипендиялардан сора, башха файда тошмеди.

Окуудан сора иште жюрюрге да асламысыны заманы жокду, нег дегенде ала илму проекте, практикмула бла корөшөди. Стипендиялары уа ала общежитийим да алырга кереклиде, деп четргенди ол.

Айтлганы бла байланы Жамауат палата законна проекте кышарга юч башламчылык этгенди: жашау этерге керекли ахчаны эм аз өлчөми өстөни бла стипендияла да кышар, стипендияланы фондун илгендириуге (взнуу фонду жетмей кылачуу ючюн) эм ахчаны жангыз «4- бла «5» окугъан студентлеге

беруу бла чекленмей, артка кылмай окугъанлагъа да төлөргө.

Комиссияны членлери четргенлерича, бусагъатдагы жаш төлюкю жашау-онла кыралары башкыла ала сатуу-алуу экономиканы болумларына тынчырак тюзөди, терк оңуо эте биледи. Аны ючюн ала жашауда жерлерин табаларча, факулмулары айнталырга оңла кыралга тийишчиди. Жыйылуда этилген битеу эсгертилге Россейни Жамауат палатасына жибериликликке, законпретики биринчи окулууну анда болукту.

КУЛЬЧАЛАНЫ Суляфия.

Аныгытыуу

«Кезиулю окууу жылны төрели халда башларга эм бардырырга кыстау хазырланабыз»

Пандемия башланганы бла торлю-торлю халара, оомла кенг жайылгандыла. Ол санда вирус жукъуу, хаккында алган этерди, ол политика дегенде, аллай видеоконференция бирдиргеничи, алыны сюзгенге кён болгандыла. Алай, жарсыуга, коронавирусдан кыйналганына танышланы, жууукланы араларында чыга башлагандыла. Андан кыйналганына саны республикада беш миңге жете келди, аруудан 50 инсанбыз аушканды. Алай бла инанмагъанла да тошоненденде аны аруулганды.

Болсада халарла тохтамайдыла. Энди уа карантин шокланы жабар, окутууну толусунай дистанция халга кёнорко оңон кийирилгенди да дегенде табылгандыла. Битыгы социал сетке, мессенджерле видеоконференция толгандыла. Алада уа бир белгисиз экспертте, келерини оомларын айттып, халкыны бютюдө кызууларга. Алай алыны ким, кылай мурат бла хазырлаганы башчыга да белгилениди.

Бу кюнде уа жангы халар жайылды - школга барырга жыл санлары жеткен сабийлени биринчи класслага алмайдыла. Бюгонюк кертисин билм мурат бла КъМР-ни Жарыклардыруу, илму эм жаш төлюкю ишлери жаны бла министрствосунда өлөшөтөби.

Министри оромдарсы **Екатерина Мисостованы** бизге айтханына кере, сабийлени биринчи класса жаздыруу жаны бла жоруклауда торюниле жокдула. Бу иш РФ-ни Билим берүү эм илму министрствосуну 32-чи номерли буйругуну чеклеринде бардырылады.

Анга тийишлиликде муниципал кыралылары администрациялары келерини белгилерин чыгардыла. Алыны ызылардын праволу актыны билим берүү учрежденияла жазырылды эмда сабийлени биринчи класса алыны жаны бла жорукталы тохтадырылды. Алай битен праволу актыда да бир магъаналы нызам барды - школга келген сабийге 6 жыл бла 6 ай толугура керекди, дегенди ол бизге.

Екатерина Николаеваны айтханына кере, биринчи класса барган сабийни документтерин дистанция халда берирге да болукту. Школланы, гимназияланы эни сайларында керекти документлени, алыны кылай халда кыйыны болушукнуу юлгөлери да бардыла.

Биринчи класса окуучуланы жаздыруу иш 1 февралда башланганды. Бек аллай школ тилердеги микрорегионда жашагъанлы алындады. «Жашаган жерлерине кер жаздыруу 30 июньда дерки барды», дегенде кыйыны чыгарылды. Башха тилерден бөлчаклыны алырга да болады. Алай школда окуу жерле квалмасала, жазылуу болжандан кылай жазылырга болукту», деп аныгытаханди Екатерина Николаева.

Алай бла эпидемияны, аны бла байланы кийиргени чеклеге да кырамай, сабийлени биринчи класса жаздыруу иш планды кере, бир торлю чырмаусу барды. «Окуусу кыламыкты сабийим деп кюркюрүг», жорсырга ахыра керекмедди. Хау, марты ахырында бери окууну дистанция халда бардырылганды, билим берүү учрежденияла кы-

рирге жарамганды. Алай шёндю карантин бла байламлы чекле аз адам кийиргени башлангандыла. Бюгонюкде Илму министрствосуну берирге онла болгъанларын да унутмагыз», деп эсгертеди министри оромдарсы.

Биринчи класслага ненча сабий жазылганы алыкы белгисизди - тарихле августу ахырында, жазылуу бошалгандан сора, белгиле болукту. Дагында айтыргыбыз, Нальчикде ишленген жангы 33-чю номерли школга да окуучуланы жаздыруу барды. Анда да алылык аны тийеринде жашагъанлагъа бериледи.

Ата-аналаны жангы окууу жыл кылай ачылыгы да кыйгырылды. Екатерина Мисостованы айтханына кере, министрствон аны 1 сентябрде очно халда башларга жазырыланды.

«Сөзсөз, быйыл очно эпидемиялык болумга кере чыгарылгыкыды. Школа дистанция амалга кёнорколюкюлде деген халара жюрюнгөн стипендияланы бир чюрлюсю да инсанны кереклени болдурган жетишмелери ючюн берилген айлыкла жашау этерге керекли ахчаны эм аз өлчөмдөн гиче болмагъа тийишчиди.

Палатаны билим берүү, илму, жаш төлю политика, туризм ала инсанны кереклени комиссиясыны башчысы Исмаил Дадов белгиленича, усталык билим алган жаш адамланы көбюсону, стипендиялардан сора, башха файда тошмеди.

АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима.

29 июнь – Россияда партизанланы бла подпольщиклени кюню

Къурчдан къаты тёлүден эдиле ала

Мускаланы Ахматны кызы Шама 1918 жылда Кенделде тууганды. Ленин аты окуу шаарчыкында, Ленинград-да ичи факультетте, Къабарты-Малкъар педагогика институтта да окуганды. Тууган элинде пионерле, ойноно директору болуп иштегенди.

Партизандан чыккандан, пулеметчил болганды. Шама, тон да киийип, къышны бир суук болгондо Жабелланы Локсман бла бирге ауруган тенгери Тёпелланы Саянны Тырынаутта алып келген халпарлары Отарланы Нарфисат айтуучу эди. Бу ойроп сук болсунла, партизанланы ышанган, болушук да тапкан жерлери болганды.

Тишируула да суукк заманда тауда айланган, аны кой, фашисте бла уруш этген кылай къыйын болганды не сёзле бла айттылыкса бюгюн? Этген жигиткери оюн Мускаланы Шама сны кырал «За боевые заслуги» эм «За оборону Кавказа» майдалла бла сауғалаганды. Ленинни эки орденни, баша майдалларны а Шама арда алганды – сюрдонген къайтхандан сора.

Къыргызстанда бригадир, агроном болуп иштегенди. Ол заманы юсюнден эсерлеринде Гуртуланы Берт былай жазды: «Кёчгюнчюлерге бригадирлик Мускаланы Шама эте эди. Аны бригадир болганы уа таулугага тап эди: ол райондагы таматала, командантыбыз, бюнонда бег а колхозну председатели Соптанов бла кыкса шагъырей эди... Бек онгусу кёчгюнчюлерге биз жазыган колхоздан торло-торло болушукну тынч таба эди. Артыкча къатыла Шама сны кырал сора-садага бла айлануучу эдиле. Кеслерине ол аулу да, намсылы да адам бригадирга айырлыганды кёчгюнчюле ырыз эдиле». Андан къайтхандан сора Шама онжети жылны ичинде асыны атын жоркоткен колхозну председатели болуп турганды.

Атакуланы Исмайланы кызы Хафисат 1916 жылда Тебен Чегемде тууганды. Ленин аты окуу городокуда устаз билим алып, тууган элинде кси окъуну школда дөсөле бергенди, усталаны комсомол организа-

Улуу Ата журт урушуну заманында 1942 жылны сентябрь айында Къабарты-Малкъарда ВКП(б)-ны жашырын Обкому айырлыганды. Анда жазычу Кациланы Хабу таматаны экинчиси болганды. Район оюучулары араларына у Уналаны Къанамат да айтылды. Ол Обкомну оюучу бла немис фашистле республикага жуукк келгенде бизде партизан отрядла къуралгандыла. Ала жети-сегиз окъуну болгандыла. Ол жети октябрь айында уа аланы бирге къошуп, юч къауумга юлөшгендиле.

Уруш эр кишилери ишлерин дөсөк да, ма ол партизан жыйында таулу тишируула да болгандыла. Барысы да – къырал ишледе урунганла. Аладан ден иги тангыганла Мускаланы Шама, Атакуланы Хафисат, Наршауланы Сакинат эм Шауланы Миналдандыла. Кёчгөнчюлер комсомолчу къыз Тёпелланы Саннат да болганды партизандар. Жарсыгуьга, ол, анда суук болуп, болушук тапмай, аладан аяукъланалмай, душман кетгенлей, ата юйюнде ауушханды.

лим беруу органлада иштегенди. Ала журтка къайтханда уа, партия ишле, Каббалкпортребсоюзда, профсоюзлада да анга кылулук бергендиле. Ол Улуу Ата журт урушун экинчи даражалы ордени, «За боевые заслуги» эм «За оборону Кавказа» майдалла бла сауғалаганды.

Шауланы Черуноу кызы Миналдан 1917 жылда Шыкында тууганды. Нальчикде Ленин аты окъу шаарчыкында, ызы бла педагогика техникумда окуганды. 1933 жылда уа, малкъар тишируулары араларында биринчи болуп, бирик окуу юйе – Москвада Ленин аты педагогика институтну тарых факультетине – киргенди. Аны бошагандан сора Нальчикде педагогика училищеде дөс берип турганды.

Бир къызуу заманы Акъ-Сууну школунда директорлук этгенди. Миналдан Улуу Ата журт уруш алпы жылда республикалы китал басмада, «Социалист Къабарты-Малкъар» газетде да иштегенди.

Улуу Ата журт урушуну заманында партизан болуп, чакъыруу къагытла жазып, аланы анда-мында тагып айланганды. Бир неча кере немис фашистлени къолларына тюрюрге аздан къалганды. Сюрюгенде, Къыргызстанда устазлык ишин бардырганды. Къара-Суу элде школга таматалык этгенди. Ата журтка къайтхандан сора ол «Коммунизмге жол» газетини культура бөлөмюно таматасы болуп иштегенди.

Шауланы Миналдан «Теири жарыгы» деген трилогияны, «Кечерлеми?», «Кюн таякчыла», «Жашуа бамзаны» деген киталарны автордуу. Трилогияны биринчи кесиги «Мурат» деген романын ол 1940 жылда «Социалист Къабарты-Малкъар» газетде басмалан башлаганды.

Ол малкъар тилде жазылган романы романды. КММАСР-ни культураны сылы кылулукчу, «За трудовое отличие», «За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.» деген майдалла эм иги кесек махтау къагыт бла сауғалаганды.

МУСКАЛАНЫ Сакинат.

Мускаланы Шама.

Шауланы Миналдан.

Атакуланы Хафисат.

цилараны секретары, агитатор, пропагандист да болганды. 1938-жылда аны Комсомол 1938-жылда Къабарты-Малкъар Обкомуну секретарына алганды. Ол 1939 жылда Москвада Ол Кремльде СССР-ни Баш Советини Президиумуну Председатели М. И. Калинини къолундан «За трудовую доблесть» майдал бла сауғаланганды. Хафисатны партияны Къабарты-Малкъар обкомуну бюросуну членине кандидатка, СССР-ни Баш Советине депутатка да айыргандыла.

Улуу Ата журт урушуну заманында Хафисат, партизандан чыгып, таскычыкъага жорюгенди, жамаутта чакъыруу къагытланы жайганды. Баксан аузунда душман бла барганы кызауаткага кытышханды. «За оборону Кавказа», «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» деген майдалла да алай бла тийишли болганды.

Кёчгюнчюлөкө да устазлык этип турды. Къыргыз пединститутуну тарых факультетинде бошаганды. Бери къайтханда уа, анга партия, совет къуллукланы ышангандыла. Ол Обкомда ишин инструктор болуп башлап, бөлөмюно таматасына дөри өсгенди. Республикада культураны, искусствону айнытууга кел къыйын салганды.

Хафисатны кыралы алында къыйыны ВПКМ-ни Ара Комитетини эмда республиканы Баш Советини Президиумуну Сыйлы грамоталары бла белгиленгенди. Ол Халкк мюлкюно жетишилери киёмючю Атын майдалы бла да сауғаланганды.

Наршауланы Адикни кызы Сакинат 1918 жылда Тебен Чегемде тууганды. Ленин аты окуу городокуда, ызы бла Бештауда фабрика-завод школда билим алганды. Уруш жолунда Кёчгюнчюлөкө Сакинат би-

ганалага кетгенди. 1936 жылда комсомолула бла Минги тауга чыкканды. Уруш заманда Обкомуну инструктору болуп, фронтка жылы заланы жыйыула, госпитальла жазыруула, жаралыла кыраарга да тири кытышханды, Ленинграддан келген ёксоз сабилени къыргызлардан да көргенди.

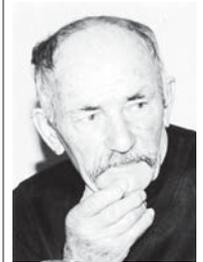
Душман жуукк келгенде уа, партизандан чыкканды. Ол чегем къауумда агитация жаны бла корюгенди. Фашистле листовкала, жамайылла (гитче Къоран китал) атып, халккны алдарга корюшенде, алага болуучу тюз анылгартуу ючюн керти халпар айтан къагытла жыйып айланганды. Республиканы штат бла байлалмык юзюлгенде, Холам-Бизынгы жаны ётоп, аланы партизандарга бла тюбөшгенди. Ол заманда Шауланы Миналдан да аны биргисине болганды.

Кёчгюнчюлөкө Сакинат би-

Унутмау

Актылы сёзю, керти ишлери бла къалганды эллилерини эслеринде

Тебен Чегемни не уллу мактауга да тийишли болганды, кылулук, кыраа ишде да урунуп, элперине, миллеттерине да кир къюндурмаганды инсанла не заманда да кеп эдиле. Мен бу жол алай адамдадан бирини – Мустафаланы Шабазны – юсюнден айтырга сюеме.

Ол зоотехник эди, огурулу, айтар сёзюн артка салмаганды адам болганды. Айтханы уа ичинге тюз ичине чачнапай. Ашыкмай, башын энжиге ирил, эртдендери бери унутуп турган затын эсине тюшюргенча, ариу уллу мыйкыларын да сыйлап, тынч-тынч сөлөшөр эди.

Шабаз а ны кырайдан билки деп, зат сормагы эдиле – тюз да тамчыны дери айты эди. Мен он атуулга дери санаганын андан сора кесини кермегенме, азитмегенме. Эселем къырыктык деп, не кенген да саламлашмай өстөн а: «Ай, аман хоум, ол кюн а узакдан кырал кетгенсе, бир къол да булгамай», - дер эди.

Элли жамаут ишлерине да ол тири кытышханды,

аны бла оюнулашкан кыаты этгендиле. Правленде жыйылы неда бир бажушук болса, аны сёзюне эчине багы биендиле. Шабаз малланы айнуларына, төлю берилерине, жон кышкына кери юслеринде туруп, не зат бла болушуга кереккиниси, соруп, кылай хайрылы болуп деп, таптыгы да этгенди.

Жай конлде аны элде көргөн кыйын эди. Кый кошларыбыз кеп болгандыла. Тауда хар къытат бир-кюн турмай къайтамаганды. Бир жол мен да элден узакда къошда болама. Жауун уллу жаууп, къошубуну ичине суу кирип, тютюнлерим сырау болуп, амалсызга къалама. Алайла Шабаз келип кылады. Аны уа – тютюнню кыаты ичген заманы. Бир кесекден къабандырады. «Хамит, сен а ичмесе», - деп сорады. Ышарам. Ангылайды да, чыгарып, беш папка тютюн береди. «Улама, тарт», - дейди. Бир жаңыча кептичкен эдим.

Мындан кёчгюнчю. Мустафа уллу бизни атабыз бла бер къошда тургандыла. «Къозуланы бла улакяланы бек оюноучу эди», - дейди 99 жылы болган атам. Аллай жыйоорле не жуукканды да талты боладыла, биз да алайбыз.

Шабаз бла аны юй бийчеси Аишат бир кызы бла ою жаш бедоргогдиле. Кеслери бла кызылары Мила дунниларын алышхандыла, жаннетли болсунла. Алим а элде Алакулталага кылулук этеди, Магомт республикада, андан тышында да аты айтылган профессорду, Муслим тиш докторду, Узак ёмурлоу, кыуанчы болсунла!

АБЛАЛАНЫ Хамит. Тебен Чегем эди.

Сабийлигинден да иш юсюнде чыныкканды, атысы нени кылай этгенине туюшонгонгн Хажы-Ркуб а кеси къолу бла жер тюбюнде горбежи иштетип, аны ичинде ташла бла да хуна этгенди. Ожакгы уа адамла жорюген жолну жанында болганды. Андан тютюн чыкса, ала термичи горбежисинде иштей турганын да билгендиле. Ол элге, жамаутка керекли аборипени этгени ючюн а ырыз болгандыла, намыс-сый да бергендиле. Жорюген халпарла кыраа кере, бек уст хуначы болганды. Ташны узакдан окуна атса да, ол барып, хуначы тюз да керекли жеринде тохташып къалуучусун кепле жапарлыганды. Ол иштен эслеринде тутханла бюгон да бардыла.

Бакку уллу Пашланы Кизийка бла юйюрд да кыраганды эди. Алагы юч сабий да тууганды. Алай, жарсыгуьга, кызыкчылары Лиза Малкъар Черекни жатысында дух сапынчыгы бла ойнай тургандыла, суьга кетип, жок болуп къалганды. Хусейчик да гитчеле кёчгюнчюлөккю жыларынды Къазахстанда ачыкханды елгенди. Алай бла огурулу аны жалаанда жашчыгы Татаркъан бла къалган эди.

Юрино башчысы гитлер-Бени фашисте бла кызауатка 1942 жылда кетгенди. Ол 115-чи Къабарты-Малкъар аты дивизианы аскерчилерини санында уруш этгенди. Ары кеткендине уа, юйдгиси, аны ашара, Теректе дери бюсине да барганды, анда къабартылы юйюрте тохташып, арда эрттенилде негерлери бла атлага минип кетгенлерин да көргенди. Сагынылган шахарда уа таулу жаш ары дери аскер жазырыкына да этгенди.

Алай эсе да, дивизианы жарсыулу къадары энди бизни барыбызга да белгилди. Хажы-Ркубуну биргисине болган жашла айтан эдиле Кизийкагы аны бир уллу къызауатда сора кермей къалгандыла. Юйюрд а мында, арда кёчгюнчюлөкө, андан бери къайтханларындан сора да, аталарын излегенлей, соруп-

супрап, кеп жерлеге къагытла жазганды турганды. Болса да алагы къайдан да жалаанда бирча жууап келгенди. Ала кеси 1943 жылда белгисиз таш болганы айтында.

Урууда ёлөмсюк болмаз, улугын ангылай эсе да, адам улус кесин жуукк-ахлусу къайда, кылай асыралганын билриге итениди, ол ачыу

Къадар

Къарындаш къабарла асыралганды, аты мермер сын таша жазылынды

Дуния жаратылганы бери да адам уллу уруш къыйынлыкка налат бере келеди. Ол аны акылы, жюргө да анылгартуу умумаган пахладан биринди. Къыралыбызга жуа чакпанда, аны немисли ууулауучудан азатлар ючюн жигит сюелип, жанларын канларын да аямгадан жашларыбыз, къызларыбыз бла да биз, бюгюнлөкө энди аланы туудуклары, өхтемленди.

Алайларыбызда болганды Огъары Малкъарны эски элдеринден биринде – Огъары Чегетде – тууган (1906 ж.) Баккуланы Хажы-Ркуб да. Анасы Шауланы кызылары Кюмошуй эди. Юйюрте даялга къарындашла Элюоркъ, Хажы-Даууд, Бийля, эгичкилери Налжан да өсгендиле. Аталары Элия уа айтылган адам болганды. Ол кесини малчылыкка, бюнонда бег а термичиликте эмда хуначылыкка усталыгы жашларына да юйретгенди.

аны инжилтенген да турды. Пашланы кызылары да сюе эди баш иесини юсюнден толу халпар билриге. Ол къызауатдан итген плысчоланы кеси окуумлай, сакларга да юрешкенди. Алай халкыбызны тууган жерден сор бла кыстаганд кезиуде къагытла таз болуп къалгандыла. Кизийка Баугентде жашы Татаркъан бла бирге жашап, 1983 жылда ауушханды.

Бакку уллу юсюнден толу халпар а 2015 жылда билингенди. Аны къайда уруш эттингенди,

жан бергенини эмда асыралганы юсюнден Ростов областы Мартыновка району къуралганы 80 жыл толганына жораланын бардырылган кызууны тюбөшүлени кезиюучу белли болганды. Къабарты-Малкъардан ол заманда ары культура министр Мухадим Кумахов, белгиле журналистибиз Ботталаны

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

чилери болгандыла. Анга башчылыккы уа тарыхчы Александр Мартынов этгенди. Алагы Къоруула министрствону, КМР-ни да архивлеринде кеп ишлеге туюмланды. Сагынылган району абадан тёлөсюндөн да кеп халпар соргандыла. Ростову архивинде да табылгандыла аскерчилени къагытлары. Тукумлары,

кки чыгармасында да жашуучу аламат уста суратлаганды. Тюзюкюне бла терликни, огурулулук бла огурусулукну араларын айыра билиуу бла суратлап литературада кесини эчине хатын кёрюстозганды. Жарсыгуьга, ол башлаган повесттерин, халпарын бошялгаманды.

Сагыт кеси ёлген эсе да, аны ариу ишети, ахыш ишети, жарык сыфаты аны тангыганланы эслеринде жашайды. Ол кой бийчеси Аза бла сабийлерин чынтты тау адегге, аны тилге уллу сюймекликде ёсдюргенди, алагы бийик билим бергендиле.

ТЕММОЛАНЫ Мухадим.

Огъарыда белгилегенбиз, юйюрд фронтдан къайтмагандыларын излегенлей турганды. Туудукхандан бири Жамилла уа, анга жоралал. «Уруш ыз» деген назмуусун да жазганды. Ол а алыкча ала аны толу халпарын билгинчи 2007 жылда «Советская молодёжь» газетин беттеринде басмаланганды.

Улуу Ата журт урушуну кезиюуде Мартынов району къоруула, сагынылган дивизия Кавказга ёшон урган, аны уучуларыга корюшен душманын жолун кестенди. Кыраланы алында борчу бет жарыкчы толтурганды. Аланы эмда алача батырларыбызны жигитликтерин себеби бла Хорланмы кюнюне да келгенбиз.

Бюгюнлөкө Баккуланы Хажы-Ркубуну беш туудугу саулапаматдыла. Аладан туууп да он кызыкчыла бла жашчык бардыла. Бирери бирер жерде урундаыла, билим аладыла. Татаркъан кеп жыланы Баугентде жашаганды. Арда Хамитга кечген эди. Бу эки элде да ани эста къолу адамчыла тангышханды. Ол аны кызыкчыла улаы болуп, аны къатында ол термичлик хуначылык бла да кылай корюшенген, аз болса, да көрүргө жетишгенди. Аны агъчанды ишлеген аберилери бусагатыда да келпени юйлеринде турдыла. Хури уа жашуучу Мухадим бла Ахмат да кетгенди.

Россияде «Ёлөмсюк полк» акция къуралганы бери уа хар жылдан туудукла анга къатышмай кымайдыла. Биз мамыр кёкню тюбюнде жашар ючюн жан берген аппаралы бла бирге дагыда жалыбызны, къыралыбызны да бирси жигитлерин эсгергенди эмда ала ёхтемлендиле.

МОКЛАЛАНЫ Зухура.

Эсер

БИОГОНЛЮКНО ТЕМАСЫ

«Коронавирусну кезиуянде иммунитетни кючлендирирге керекди»

Жарсыуьга, алыкьа вирус бизден кете турады деп айтырга туююлду. Бусаьга, не аз да он болуп, бир биринчи бла тодемшеге борчулуь. Хау, ише барыьга да тошеди бир-бирлеге. Жумушла да чыьадыла. Алай кьонакьа келмеге, не таньсыь болса да, бирге жыйылып олтурумаьга - биогонлюкно деп оьзын туюу жашууьду санкарьады.

Даьдыа, врачла айтады кере, иммунитетни кючлендирирге керекди. Не амалла бла? Маскала болушамьды ла вирусдан сакьланьыьга? Бу сорууьга жаууала излей Москвада Кономуркада ишелген бизни врачьыь Кьойчланы Шамил бла онлайн ушакь этенбиз.

— Шамил, эм алгьа вирус иммунитеттери кьарьусуьлаьга жьугады эм алаьны хорайды дейди. Юиде иммунитетни кьалай кючлендирирге болуьду?

Биринчиден, коронавирьудан кьыйналгьаьна кьасери аларьна баьгьламьга керекди, врач айхан дарманлаьны ичере борчулду. Анга кьонакьа, врач этенге болушукьаьга, иммунитетизия да кючлендирирге. Бьадыла сарьмсахьны кючюк белгилерге сьоем. Аьне не аьша да кьоьшугь. Имбирь, эт бурн да кайрьлыдыла.

Бир-бирле сарьмсахьны аьшамьлаьга, жаьны сыьгьылгьан сууларьн ичип керююь. Тюз этенгизилей ичтик, не дегенде ала он

зады. Температура бек кюторолген заманда адамла аспиринни нанькь варенне салыьнагь чай бла бирге ичиде. Нанькь кайрьлы дарманьды алай аьн бла аспиринни башьа-башьа амалында (бек азыьдан зарамьнда эки саьат оьзп) ичере тийишди, нек дегенде алай бир биринери кьыйматпыкьларьн кючлейди. Алай бла уь бурьудан кьеп кепир деген кюкьуюу кюбейтеди.

— Аьдан сора иммунитетне не аз кючлендириге?

— Таза хауда, адам болмаьган жерде, жауу жюрююь. Кюн бизге кьарьу береди, юиден чькьыйа жасасаьга, кючюьз кюруькьуду. Андан сора, жукьтуьгьуьн кем этмеьиз. Бек аьздан бир суткаьга жети-сегиз саьат жукьтуьгьуь. Ишден солуьп билмеген адам саукульуь болуьк туююду.

— Бусаьга аьруьганлаьны аьспамь юилеринде баьгьадыла. Алаьны аьшарьуь кьалай болуьга керекди?

— Аьруьган заманыьгьа да жегил ашарькьыьны хайрьланьгьыь, белоклаьны бла жауулаьны аз аьшарьгь, кьакьлаьне даь сау биорьюкно продуктлаьны у - кеп.

Аьруьган адамлаьга жемешиле бла кегелтени оздурьуьп ашарьга жарамайды, нек дегенде алаьны эритир ючюн, чарк кеп кюч-кьарьу кьоратды. Алаьны дужьакьа неда тьпыьдуа биширогьиз игиди.

Тахта кегелтене а жалаьда тьпыьлары артылгьан наьшалаьны кюбюк ашарьга эркинлей бериледи. Ала адамьны чарьхьан дукьонилени иги кетереди, андан сора да, тийишли продуктлаьны шючлочьа айланьдырыла, ол торлю иш мыстыь затлаьны (лимон, жаьны жилек эм анга кере башьа затла) кючлерин селектирге себеплик этеди. Даьгьа кесигиз диметьгьыьга чашала бла бирге жукьта кесирини эм татлы болмаьган юогурт терктер кюьша турьугь.

— Маскалаьн хайрь барьмыды?

— Дуньда эпидемиялаьны кьутурьган кезуилеринде кеп адамла кесирини кьобюк мураьт бла медицина маскалаьны жюротейди. Алай бьлаьл затны да сьде тургьа керекди. Маска сизни вирюну кесиден уьга, жетел этенде чаьчюргөн саьуьну тюкорюкьоринден

Бушуу

Гуртуланы Солтанбекни жашы Салих

Кьабарьы-Малкьарьны миллет маданиятына уллу бушу сыьнарга туюшеди. Секон юч жылгьыьнда КьМР-ни халкь поэти Гуртуланы Солтанбекни жашы Салих жашаудан кетеди.

Гурту улу 1938 жылда Акь-Суу элде тургьанды. Школну Орта Азияда туюшуды. 1958 жылда Кьабарьы-Малкьар кьарьал университетте кирип, аьны «Малкьар эм оьру тилени бла адабиятына преподаватель» эмне 1963 жылда туюшуды. Ол Кьабарьы-Малкьар Республикаьны Издательствона, полиграфия эм китап сатыу-алуу ише жаьны бла комитетте 1986-1991 жылда таматалкьь этеди.

Гуртуланы Салих КьМР-ни, КьМР-ни, Кьалмукь Республикаьны халкь поэти, Кьабарьы-Малкьарьны маданияты тьпыьны ишююкю, Желюк аты адабият сьуьгуьны, КьМР-ни Маданият министрствосуна адабият грамотасыны исеиди, халкьла арасьнда литература байламьлыкьына ююлеуде кьоьшумчулуьгю ючюн Горькьоно Баш Советини грамотасы бла сарьуьлангьанды. «Кавказьны жазьуулары клубу» регионла аралы жамауат организияьны сыйлы президенти.

Ол жьыйрмадан артык поэзия китапны, адабият эсселени, оьрус эм дунья классиклени, Шимал Кавказьны, Горькьоно, Азербайжаньны эм иш чыьармаларьны малкьар тилге кючюмлерини авторду.

Шота Руставелини «Витязь в тигровую шкур» поэмасын эь тилге кючюрю ючюн аьны «Тюлиси шаьарьны сыйлы ичаны» деген атка тийишли юргенди. Аьны чыьармаларьны кертюмлерини, тереь дькьылыьны, ушакь романыны кючюмеси эьни жери алаьды.

Гуртуланы Салих кьабарьы поэзияны малкьар тилге кючюргөн антологиясыны авторду. Поэзия наьмулары полкь, серб, торк, венгьа, кьыьгьыь тьпыьны тилге кючюргенди. «Уроки добра», «Песни птицы», «Синий ливень», «У Белой Речки на виду», «Грызет мой конь удила», «Шесть писем совести» деген китابلар оьру тилге Москвада бла Нальчикде чыьгьылгьа, поржю тилде «Спой мне песню» жьыймдыьты

дунья жарыьгьан юргенди. Гурту улу бир неча пьесаны авторду, ол Шиллерни «Жьыйлакьы бла сыймеклик», Хугавни «Баьбиа, Халима, Хамел, Дарданет», Акьевни «Кимди терьгь» деген пьесаларьн малкьар тилге кючюргенди. Суратлау литература жаьны бла кьоьшумчулуьгю, халкьлаьны шюбюкьуларьн, бирли-чюмлерини эм кешилушюмлерини ючюле жаьны бла иш ючюн Солтанбекни уланы Салихе «Кавказьны жазьуучулары клубу кьуьраьгьан» «Кавказьны халкь поэти» деген аткаьгьанды. Битеу жашауун ол миллет адабиятка кьуьлукь этюге хоралгьанды. Табиятат фаьмулуьгьу жаьны сьнаьма бла бирлешип Кьабарьы-Малкьар Республикаьны атарьы айтыгьан маданият келечилерини сатырларьнда тийишли жер аларьга он бергенди. Саулай жашьа жюьгьу уьа ише, эь республикаьны керти таьбынуу юлпюсоду. Гуртуланы Солтанбекни жашы Салихни юсюьден жарыькь эсьгилеьне бизни жюректелериьбиде емюргеде кьасирьуькьыдыла.

КьМР-ни Маданият министрствосу, КьМР-ни Жазьуучулары союу.

Кавказьны керти патриотуну хурметине

Кьабарьы-Малкьарьны, Кьзарьань-Черкесни, Кьалмукь Республикаьны халкь поэти, Кавказьны жазьуучулары клубуну сыйлы президенти Гуртуланы Салих дуньисаьны аьлыьшдыьгьан халар барыьында да уллу бушугьа кьалдыргьанды. Ол туй сьаньмысы, кертюмлерини, тереь дькьылыьны, ушакь романыны кючюмеси эьни жери алаьды.

Поэтка, ол жалаьнда кесини гите журту Кьабарьы-Малкьарда угай, битеу кьакьа республикаьла, Россияны кюь регионларьнда да тьп кьыраллада да белгиле болгьанды. Аьны чыьармаларьн кеп тилге, ол сьанда чеченчаьга да, кючюргенди, ол кеси да суратлау кючюмечилекте эьни сь бургьанды. Аьны кьылаьмыны ючю бле он дунья классиклени, кавказ жазьуучулары чыьгьандылары малкьар тилге кючюмелери дунья жарыьгьан юргенди. Битеу Кавказьны адабият дуньисаьна бек кьыйын кючюмелди Гурту улу кавказ литератураларьны бирлешюу, жазьуучулары араларьнда бирлики ючюле дегенча жарыькь мураьты болгьанды. Ол мураьга кеп кьылай жеткенди, он сьанда этенге, 2008 жылда Чечен Республикада «Халкьлаьны шюбюкьуларь» журнал кьуьраьп бардырылгьан шималкавказ жазьуучулары

кючюмеси эьни буь бле он акьылыь адамлары бьзы бир Кавказ жазьуучулары клубун жьыйп, аьны биринчи президенти болгьанды. Миллет литератураларьн малкьар тилге кеси кючюмю, антологияларьн басмалаьгьанды, алаьны араларьнда чечен адабият кючюмелери да жерлерин таьхьарьла. Алаьны бурьугьу бла Салихни бу дуньда жолу тауусгьанды. Алай бизни эсьбиде ол бийик фаьмулуь поэтка, кючюмечина, тереь оюмлу инсанла сакьланьыькьы, халкь аьны адабияты, маданияты кючлери бла адамьны биркидирге китенген инсоньча даражасын кергенлей турлуьду.

Кавказ жазьуучулары клубуну келечилерини, аьны Чечендеги бьлюмоню аьткьанд Гуртуланы Салихни ююьроне, жуукь-аьшуларьна, шюбюкьулары, тенгилерине эм биргесине ишленгенге бушуу этип, кьыьгьыь сьь беремиз.

Муса АХИМАТОВ, Кавказьны жазьуучулары клубуну президенти, Адам АХИМАТОВ, Кавказьны жазьуучулары клубуну Чечендеги бьлюмоню таматасы.

БИЛГЕН АДАМ БЛА УШАКЬ

Тютюнню кьояма деген амал табарькьды

КьМР - ни наркюдиспелсерини наркюлогу Артур Павлов кеп жьылланы ичинде бизни республикада орта билим берген школада наркютиклене тютюнню хатасыны юсюьден лекцияла окуп тургьанды. Жарсыуьга, бийюкь коронавирьу бу ишни тыгьылы бардырыьга чьрмаьгьанды. Алай биз врач бла онлайн амал бла ушакь этенбиз.

— Тютюн ичюню хатасын юсюьден аллимиз этнэ титнуле бардырмаьдыла оьгесе законгьа сыйыьнагь затды, хар ким сьюйгени этсин депми кьойгьандыла?

— Бардырмьа а, бу проблема кеп кьыраллада сьююлду. Тютюнню саукульуь зат зарарлыьгьа энди барьп тохтагьан тютюнчюле да туюшогенди. Аллимиз уьа сигаретелден чыьгьан хаталарьн жаьгыларьн аькьылайдыла.

Никотин аьн - азыькьны татыуун сезююне иги да кьарьусуулаьдыргьаны аь эртден бери да биледи. Тютюнню кеп ичере адамла ашарькьыьны барьсыны да татыуларьн алаьга бирла болгьанларьн эь башьарьнда сьнагьандыла.

— Тютюн ичюню хатасын

— Битеу тютюнчюле бир кьыькь «саузулаьмыдыла»?

— Бир-бир инсанла тютюнню бла мени араьбызда бир бириьбизге зорлукь этюу арталыда жюкьуде деп махтагьангьа кюрьешиде. Сьюйгени - ичюмю, сьюймеси а - кьоярмаьны деп басынууу айтадыла. Ала Бюсада алайла бек аьздыла - жьыйрмагьан жалаьда бири. Никотинге бьйсуюьнганлаьны ишлери арталыда башьа тюрюду. Тютюн ичюнде сыьнагьан жерге кюбюк берганьланы кьыйынлыкьлары уь улудан-улуьу бола баратды. Тютюн тартып башлагьанлаь алгьа бири кючюню ичюнде юкь сигаретни кьоратарьды, ардан-арьга уь эки-юч пачканы, андан кяьно да боштарьгьа жазьрыла.

— Нек болады алай?

— Никотинни молекуларьны мьыйны клеткаларьны эьни рецепторларьны юскерине кьондыдыла да, алаьга дофамини - заукулукь алууу юрмонун (бир-бир наркютиклене химия торлюсону) - чыьгьарьгьа бурьукь береди. Тютюнню ичюмизге тарьхан заманда бьз биринчи заукулукьну алаьбы, аьны юрмону уьа терк оькьуна кюбюню башлайды. Алай бирьздан мьый аьны бир-бир аьнине юйренкен кьобюк кьылаьды, дофамини аьндан да кеп излеп башлайды. Ол себепден а сигаретлени кепден-кеп ичере, башьача айтханда, адамьны чарьхьн бла дайьм жачьтыьп тургьа керек болады. Никотин адамьны чарьхьнда излегени тенгиле бир болмаса уь, ол кьыйналып, кьарьусуьз болуп башлайды.

— Адам улу космоска учкан дуньда тютюнню кьоярма бир дарман жюкьуюду?

— Алай дарман чыьгьарьгьа эртден бери кюрьешеди. Фармакологьа тюрлю-тюрлю дарманлаьны, пластырьлени, чыьрларьны хайрьланьп юргенди, никотинни аз кьыйгьанлаьнча, бек кьыйналадыла.

Аьны азайтуп барсакь, тютюнню уллу хатасындан кьуьтуьлгьуь болуькь сунэ эдиле ала. Алай тютюнчюлени аспамьсыны ол баьгьыудан хазна хайрь кюбюмьди. Биринчиден, бьлайда бек уллу тьюмлюк изленеди. Экинчиден, алай бла берилген никотин да улудуу, анга да адам юйренкен болуп, излегенлей турды. Ол себепден а бир-бирле никотин болгьан чайрыьны кьурда излегенлей турарьла.

— Да сора жюкьуюду бир амал да?

— Тютюнню кьояма деген амал да табарькьды. Бек биринчиден, саулуьгьуьгьуь андан кьылай буьлгьуьн аьны юсюьден окуьгьуь. Экинчиден, наркюлогьа чарькьыь, ол сьизге тюрлю-тюрлю амалла юйреткиди. Кимге кюмгегене болуьшадь, кирме гиноз, бирле бир кюнге ичгенлей кючюмю кюнге аьтды. Алай кьысдыла. Хар тютюнчюле жезвеле бишюргенди, бардырыьга тийишди.

КьАПЛАНЛАьны Марьят.

АШ-СУУ ХАЗНА

Тюьрели кофени тарьхьындан

Бусаьга аьда кофе терекин биорьюкьлерини ота кьыьадырьп, ушакь этип хазьрлангьан ичерики битеу дуньда биледи. Сюиде, кепле аьны жарьтылгьан жерине Бразилияны неда башьа кьыралланы санап турадыла, ол алай туююлду. Бизни бурунгьу ата-бабаларьыьбыз аьн бек эртден бери жюротенди, Кьыьм халкькьны заманындан башлап. Аллимиз оюмларьна кере, Кьыьмада кофени юсюьден бек биринчи кере осман тарьхьчы-хронист И. Печени кыьым хан Газь Герайны (1551-1607) «Кофе бла чаьгыр» деген назмуьуну юсюьден эсьгилеринде сакьыьнады.

Ошнетини емюрю экинчи жарьмында Кьыьмада кофени бек сьюйп ичгенлерини юсюьден халар Кьыьм халкькьы 1696-1697 жылда болгьан белгилу торк жолочу Э. Челебени жазмаларьнда да барды. Ошогенич емюреде Бахчисарьяны Хан дворецинде кофе ичюню эьни адетлери болгьаныны юсюьден Пруссияны посолу лейтенант А. фон дер Гольц бьлай айтды: «Токташдырьлгьан саламлаьшудан сора жачьлы кофе бла юйлеп кертпенди, алай бла алай балмьлыкьа кьуьралыкьлары белгиленгенди».

Тюрлюклени, татырлыьны тереьли ичериклени онсегизинчи емюрю ачьрында жьыйрмаьны емюрю алаьны жолочуулаь бла этенгьа да эь бурьгьанды: Г. Радде, Э. Кизеветтер, Е. Марков, Е. Горькава, В. Кондраки эм бириле. Алаьны аспамьсы кыьм татырлыьны турмушларьн баймлаь, алаьны бу ичериге уллу сьюмекликерин белгиледи.

Этнограф, сураты В. Кизеветтер, кыьрпатар туюу юсюьден айт, кьонакьы эм алгьа кофе бла сыйлаьгьанларьн чертеди. Краевед С. Домбаровский татырлы аьн сьот баш неда бал тюз кьоьшагьанлай ичгендери белгиледи эм аьны кьылайы адамла хайрьлангьанларьн да билдиреди. Устаз М. Дмитриевский 1810 жылда кыьм татырлыь кафеьси болмаьганларьн, баьлы кьонакьыларьн, татыл тенгилерни аьн бла сыйлаьгьанларьн жьыьп, наркь сьню юлгоге келтирди: «Бир чашка кофе, бир тутун, зеэфет буюу».

макьлы кьаеве - сьот баш бла кофе, сьотню кьаеве - сьот бла кофе - была барьсы да бурунгьудан жетип, шюьдо да хайрьланьудуьда. Аьны ногьачна хазьрыла амал да барды: кофеварькада (джезве) суукь суьга кьылай бир пивалкьны кофе болуькь эсе да, алай бир кьышкьь кофе салдыла, ол бир неча минут кьыьгьаньда сора аьны турмаьга кьоядыла, кьылы

СЕРВИЗ

ны туюене чегерча, эьзы бла адыьга кьуйдыла, кьайнатылмагьан сьот баш салдыла.

Кофени жьыйлуу анга деп эьни адырланы кьуьраьга себеплик этенди: кофепопала (дефирмен), гиче мяйла акькьыьла (фильжан), алаьны туючкьилени табакькьыла (зарф). Дегирменде кофени ушакь этгенден кючюм эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кьылыьныгьы жегил туюене чегерча. Тюркье джезени узун агьач саьы бла жарашдырьгьандыла, Кьыьмада саьын темирден хазьрылаьнанды. Ол жьыйрма сантиметр эьне эьтенди. Девезени туюь, терк кьыьарча, кенгирек болгьанды, баш жаьны уь - ичкерек, ичерики тарьтылгьан кь

